

PLATON

REPUBLICA

Traducere de
Dumitru Vanghelis

CARTEA I

Am coborât ieri la Pireu cu Glaucon, fiul lui Ariston, ca să aduc cuvenita cinstire zeiței¹, și în același timp voiam să văd cum or să rânduiască sărbătoarea, întrucât era pentru prima dată când o țineau. Am găsit că procesiunea alor noștri a fost frumoasă, dar și a tracilor a părut cam la fel de strălucită. Ne-am făcut atunci rugăciunile, apoi am privit spectacolul și în cele din urmă am pornit-o spre cetate.

Cineva ne-a zărit de departe, îndată ce porniserăm către casă. Era Polemarchos, fiul lui Cephalos, care-și trimisese feciorul să ne zică să-l așteptăm. Băiatul m-a apucat de poala mantiei, din spate, și mi-a spus:

– Polemarchos dorește să-l așteptați.

M-am întors către el și l-am întrebat unde-i e stăpânul.

– Iată-l, zise el, vine din urmă. Așteptați-l, rogu-vă!

– O să-l așteptăm, fii pe pace! rosti Glaucon.

În scurtă vreme apăru Polemarchos, ca și fratele lui Glaucon, Adeimantos, și Niceratos, fiul lui Nicias, și alți câțiva, venind de la sărbătoare, după cum se părea. Polemarchos spuse:

– Dragul meu Socrate, pare-se că tocmai ați purces spre cetate, cu gând de a ne părăsi.

– Nu greșești, zisei.

– Ei, urmă el, vezi câți suntem?

– Fără îndoială!

– Foarte bine atunci, grăi el, fie rămâi aici, fie vă luptați ca să puteți pleca.

– Cu siguranță că trebuie să fie și o a treia cale, spusei, dacă vă putem convinge că trebuie să ne lăsați?

– Dacă sunteți în stare! răspunse el. Ne-ai putea convinge dacă am refuza să ascultăm?

– Nu, fără doar și poate, zise Glaucon.

---

1. Bendis, zeiță tracică preluată de atenieni (n. tr.)

– Atunci să ții seama că n-o să vă dăm ascultare!

Adeimantos, la rândul său, grăi:

– Chiar nu știți că diseară, în cinstea zeiței, o să aibă loc o întrecere călare cu torțe?

– Călare? răspunsei. Asta-i o noutate! Ce vrei să spui? Că o să fie o ștafetă între călăreți, care or să-și dea torțele de la unul la altul?

– Chiar așa, zise Polemarchos, și o să fie o serbare pe timp de noapte – merită văzută! O să mergem imediat după cină, să privim la spectacolul acesta, să ne întâlnim cu o sumedenie de tovarăși tineri și să stăm de vorbă pe îndelete. Rămâneți, nu spuneți nu!

Glaucon vorbi:

– Se pare că trebuie să stăm.

– Ei bine, dacă spui tu, așa trebuie să facem, răspunsei.

Prin urmare, am mers acasă la Polemarchos, unde i-am găsit pe Lysias și Euthydemos, frații lui, precum și pe Thrasymachos din Calcedon, Charmantides din Paiania și Cleitophon, fiul lui Aristonymos; era acasă și Cephalos, tatăl lui Polemarchos. Părea să fie foarte bătrân; trecuse multă vreme de când îl văzusem ultima oară. Stătea pe un scaun cu pernă, iar pe creștet purta o cunună, căci tocmai adusese o jertfă în curte.

Ne-am așezat în spatele lui, căci scaunele deja erau rânduie în cerc. De îndată ce m-a văzut, Cephalos m-a salutat și mi-a spus:

– Dragul meu Socrate, nu vii prea des pe la noi, la Pireu; zău c-ar trebui s-o faci! Știi că n-ai fi nevoit să cobori până aici dacă aș fi destul de zdravăn cât să urc în cetate cu ușurință; aș veni eu să te văd. Dar acum chiar că trebuie să vii aici mai des. Celelalte plăceri, plăcerile trupului, se ofilesc, însă tot atât de iute crește plăcerea mea de a sta de vorbă, și dorința mea pentru asta. Așadar, rogu-te, treci pe la noi, simte-te ca acasă, printre prieteni, și fii tovarăș acestor tineri.

– Într-adevăr, Cephalos, spusei, nimic nu mă bucură mai mult decât să stau de vorbă cu cei de-a dreptul bătrâni. Ca și când ar fi făcut o lungă călătorie pe care poate că și noi va trebui s-o întreprindem, mi se pare potrivit să-i întreb cum e călătoria, aspră și grea, sau ușoară și lină. Astfel că mare mi-ar fi bucuria să te întreb pe tine ce crezi despre asta, de vreme ce acum ești pe

acea treaptă a vieții pe care poeții o numesc pragul bătrâneții. E oare plină de greutate, sau care e părerea ta?

– Ei bine, dragul meu Socrate, răspuse el, o să-ți spun cum mă simt. Ne întâlnim adesea, câțiva dintre noi cam de aceeași vârstă, de-o potrivă, cum spune vechea zicală. Când ne vedem, cei mai mulți dintre noi nu știm cum să ne mai plângem: ne e dor de plăcerile tinereții, vorbim de trecutele povești de dragoste, de băutură și ospete și altele de felul acesta; și ne pare rău după ele de parc-am fi fost prădați de niște lucruri minunate, de parcă aceea ar fi fost viața adevărată, iar acum de-abia dacă am mai trăi. Unii chiar se plâng de felul cum cei dragi le împrășcă anii mulți cu noroi, și astfel că jelesc neconținut necazurile pe care li le-a adus bătrânețea. Dar nu cred că aici trebuie să aruncăm vina, Socrate, căci dacă aceasta ar fi pricina, și eu ar fi trebuit să sufăr la fel ca aceia de-o seamă cu mine, o dată ajuns la această clipă a vieții. De fapt, am întâlnit pe alții care nu văd deloc așa lucrurile, Sofocle, poetul, de pildă. Odată eram cu el când careva l-a întrebat: „Cum mai stai cu dragostea acum, Sofocle? Mai poți mulțumi o femeie?” „Taci, omule!” a răspuns el, am scăpat de toate astea, zeii fie lăudați. Mă simt de parcă aș fi scăpat de cel mai crud și mai nebun conducător de sclavi.“ Am gândit că a fost un răspuns bun, și așa cred și acum. Într-adevăr, la vârsta bătrâneții ai parte de o pace deplină și minunată în aceste privințe. Când dorințele se potolesc și nu te mai țin strâns în corzi, e întocmai cum a zis Sofocle; eliberarea deplină de hoarda dezlanțuită a celor ce mână sclavii. Nu, Socrate, atât în situația aceasta, cât și în viața de familie există numai o pricină pentru cele ce se întâmplă: nu vârsta înaintată, ci firea omului. Căci dacă oamenii sunt cumpătați, cu o fire bună, bătrânețea nu aduce necazuri prea mari; dacă nu, însă, pentru oamenii aceștia tinerețea nu e mai puțin împovărătoare decât bătrânețea.

Vorbele lui mi s-au părut vrednice de toată prețuirea, și voiam să spună mai mult, așa că l-am stârnit zicând:

– Dragul meu Cephalos, nu cred că în privința aceasta mulți oameni ar fi de părerea ta. Ei gândesc că-ți porți anii cu ușurință nu din cauza firii, ci pentru că ai o mare avere; se spune că bogății au parte de multe mângâieri.

– Într-adevăr, răspuse el, nu mă cred. După cum ai spus, este ceva în vorbele lor, deși nu atât cât e în mintea lor. Temistocle

a avut dreptate când, ponegriț de un om din Seriphos care spusese că faima lui se datora Atenei și nu sieși, a răspuns, după cum știi: „N-aș fi ajuns niciodată faimos dacă m-aș fi născut la Seriphos, după cum nici tu, dacă ai fi fost atenian.“ Ai putea spune același lucru despre cei care nu sunt bogați și-și duc prost bătrânețile. Până și unui om cumsecade i-ar fi destul de greu la bătrânețe dacă e sărac, însă cel arțăgos, dacă e bogat, nu e împăcat cu sine.

– Ceea ce ai, Cephalos, ai moștenit în cea mai mare parte, sau ai dobândit tu însuși? întrebai eu atunci.

– Ce să dobândesc? grăi el. Ca pricepere la făcut bani mă aflu undeva între tatăl și bunicul meu. Bunicul, care purta același nume ca mine, a moștenit cam atâta avere câtă am eu acum, și a înmulțit-o de câteva ori; dar tatăl meu, Lysanias, a făcut-o chiar mai mică decât e astăzi. Sunt mulțumit dacă le las băieților ăstora nu mai puțin decât am moștenit, ci un picuț mai mult.

– Am întrebat pentru că mi s-a părut că nu-ți pasă prea mult de bani, spusei. Îndeobște, cei cărora nu le pasă sunt cei care nu i-au câștigat; cei care i-au câștigat apreciază banii de două ori mai mult decât ceilalți. Țin la ei așa cum poezii țin la opera lor și tații la copiii lor; la fel, presupun, cei care au câștigat bani îi prețuiesc drept rodul muncii lor, astfel că nu le iau în seamă doar folosul, cum facem noi, ceilalți. Prin urmare, sunt oameni cu care e greu să ai de-a face, întrucât nu proslăvesc nimic altceva în afară de bani.

– E-adevărat, zise el.

– Da, așa e, am întărit eu. Dar încă o-ntrebare, rogu-te. Care crezi că e cel mai mare bine pe care l-ai dobândit de pe urma înavuțirii?

– Ceva ce poate că mulți oameni n-ar crede, răspunse el. Află, Socrate, că atunci când un om înfruntă gândul că trebuie să moară, el simte teamă și neliniște față de lucruri care nu l-au preocupat până atunci. Gândește-te la poveștile care se spun despre lumea de apoi, despre faptul că cel care a făcut rău aici trebuie să se supună judecății acolo – probabil că ai râs de toate astea înainte, dar la un moment dat încep să-ți zgândăre sufletul. Nu cumva sunt adevărate? Iar omul acela, fie din cauza slăbiciunii date de vârsta înaintată, fie pentru că e mai aproape, le

vede mai bine. Atunci devine temător și bănuitor și își face socoteala, căutând să vadă dacă a nedreptățit pe careva. Dacă descoperă că a făcut multe rele în cursul vieții, adesea se trezește din somn dintr-o dată, ca un copil, înspăimântat, și e bântuit de cele mai negre așteptări; dar cel care n-are nici o faptă rea pe cuget are întotdeauna de partea lui Speranța, dragăstoasă și bună, doica celui vârstnic, după cum spune Pindar. E cu adevărat fermecător – știi asta, Socrate – acolo unde spune că atunci când cineva a trăit în dreptate și pioșenie,

O dulce tovarășă, stându-i alături, îi înveselește inima,
Doica celui vârstnic, Speranța, ce călăuzește
Mintea nestatornică a muritorilor.

Niște spuse pline de miez, într-adevăr! Așadar, în această privință eu cred că averea înseamnă mult, nu pentru oricine, ci pentru cel cumpătat și cumsecade. Niciodată să nu înșeli pe nimeni, nici chiar fără știință, niciodată să nu fii necinstit, nici să nu rămâi dator vreunui zeu cu jertfele ori vreunui om cu bani, pentru că astfel te vei duce în lumea cealaltă plin de teamă; banii te ajută în mare măsură să ocolești aceste necazuri. Banii au și alte foloase, multe, într-adevăr, dar, punându-le cap la cap, așa spune că acesta este lucrul pentru care avuția îi este de cel mai mare folos unui om ce gândește.

– Minunate vorbe, Cephalos, am răspuns. Dar justiția aceasta chiar – trebuie oare să spunem că înseamnă doar să răsplătim la fel ceea ce am primit de la cineva? Ori e adevărat că lucrul acesta poate fi uneori drept și alteori nedrept? De pildă, să presupunem că ai primit arme de la un prieten întreg la minte; toată lumea îți va spune că nu trebuie să-i dai astfel de lucruri înapoi dacă e nebun când ți le cere. Atunci n-ar fi drept să i le dai înapoi, sau să-i spui totdeauna adevărul dacă se află într-o asemenea stare.

– Adevărat grăiești, zise el.

– Atunci nu asta e definiția dreptății, să grăiești adevărul și să dai înapoi orice ai fi primit.

– Și totuși așa e, intră în vorbă Polemarchos, cel puțin dacă stăm să-l credem pe Simonides.

– Ei, spuse Cephalos, vă las cuvântul, oameni buni. A venit vremea să mă-ngrijesc de riturile sacre.

– Atunci eu, Polemarchos, fiul tău, sunt moștenitorul bunurilor tale?

– Sigur că da, răspunse Cephalos râzând, și plecă să facă jertfele.

– Hai atunci, moștenitor al cuvintelor, zisei, ce-a spus Simonides despre dreptate, grăind adevărul, după părerea ta?

– A spus că, a da înapoi ceea ce se datorează fiecăruia, e drept, veni răspunsul; eu cred că avea dreptate.

– Oricum, e greu să nu-l crezi pe Simonides, am zis eu. Un om înțelept, inspirat de zei. Dar ce înseamnă asta? Poate că tu știi, Polemarchos, dar eu nu știu. Căci, cu siguranță, el nu face trimitere la ceea ce spuneam noi mai devreme, să dai totul, la cerere, atunci când cel care ți-a încredințat un anumit lucru nu e întreg la minte; dar dacă ți-a încredințat ceva înseamnă că-i ești dator, nu-i așa?

– Ba da.

– Dar nu trebuie să dăm cu nici un chip înapoi un lucru atunci când cel care ni l-a încredințat nu e în toate mințile, nu?

– Așa e, zise el.

– Atunci înseamnă că Simonides înțelege altceva atunci când spune că e drept să dai înapoi ceea ce datorezi.

– Fără nici o îndoială, răspunse Polemarchos, căci el crede că prietenii le datorează prietenilor facerea de bine, nicidecum răul.

– Pricep, am zis. Cel care trebuie să dea înapoi aurul încredințat nu o face dacă restituirea provoacă rău și dacă datornicul și cel care l-a împrumutat sunt prieteni. Nu asta vrea să spună Simonide, după părerea ta?

– Chiar asta.

– A, și ar trebui să dăm înapoi dușmanilor, indiferent ce este lucrul datorat?

– Cu siguranță, răspunse el, ceea ce li se datorează. Iar dușmanul îi datorează dușmanului său răul, așa cum se cuvine.

– Atunci, se pare că Simonides ne-a zis o ghicitoare atunci când ne-a deslușit ce e dreptatea. Voia să spună, așadar, că dreptatea înseamnă să dai înapoi ce e potrivit pentru fiecare, iar acesta îl numea el lucrul datorat.

– Ei bine, tu ce crezi? întrebă el.

– O, pe zei! am spus, să ne gândim că cineva l-ar fi întrebat pe Simonides: „Ce dă, ca fiind un lucru datorat și cuvenit, și cui, arta numită medicină?” Zi-mi cum crezi c-ar fi răspuns.

– Fără îndoială, grăi el, dă leacuri, hrană și licori trupurilor.

– Și ce dă, ca fiind un lucru datorat și cuvenit, și cui, arta culinară?

– Savoare bucatelor.

– Atunci care artă, care dă ce lucru cui, ar trebui să fie numită dreptate?

– Dacă e să urmărim aceste pilde, Socrate, e arta care dă folos prietenilor și pagubă dușmanilor.

– Atunci el numește dreptate facerea de bine către prieteni și facerea de rău către dușmani?

– Așa cred.

– Dar cine e cel mai priceput ca să le facă bine prietenilor bolnavi și să le facă rău dușmanilor bolnavi, dacă e vorba de boală și sănătate?

– Medicul.

– Și cine o poate face, când sunt la bordul unui vas, dacă e vorba de primejdiile mării?

– Cărmaciul.

– Acum să ne gândim la omul drept: în ce activitate și în privința cărui lucru este el cel mai priceput să le aducă folos prietenilor și pagubă dușmanilor?

– Cred că în război și în alianțe.

– Foarte bine. Dar dacă oamenii nu sunt suferinzi, medicul e de prisos.

– E-adevărat.

– Iar dacă nu sunt pe mare, de prisos e și pilotul.

– Da.

– Atunci, este oare de prisos omul drept dacă nu sunt în război?

– Nicidecum, nu cred asta.

– Prin urmare, dreptatea e folositoare chiar și pe timp de pace?

– Da, așa e.

– La fel și agricultura, nu?

- Ba da.
- Pentru obținerea recoltelor.
- Da.
- Și cizmăria?
- Da.
- Pentru dobândirea încălțărilor, cred c-o să spui.
- Întocmai.
- Ei bine, atunci dreptatea – pentru ce folos ori pentru dobândirea cărui lucru ai spune că-i bună?
- Pentru contracte, Socrate.
- Prin contracte înțelegi întreprinderi în comun, sau ce altceva?
- Întreprinderi în comun, desigur.
- Într-un joc de dame, care este un partener vrednic și folositor, omul cel drept sau un bun jucător de dame?
- Jucătorul de dame.
- Pentru așezarea cărămizilor și a pietrelor, este oare omul cel drept un partener mai vrednic și mai folositor decât zidarul?
- Nicidecum.
- În care asociere e omul cel drept un partener mai bun decât zidarul ori cântărețul din harpă, de vreme ce acesta din urmă e mai bun la muzică decât omul cel drept?
- În asocierea legată de bani.
- Poate că în afară de asocierea în folosirea banilor, Polemarchos, de pildă atunci când partenerii trebuie să cumpere ori să vândă un cal; atunci cel ce are cunoștințe despre cai e mai bun, nu?
- Așa se pare.
- Da, iar în cazul navelor, e mai bun constructorul de vase sau cârmaciul.
- Așa s-ar zice.
- Foarte bine, atunci când este omul cel drept mai folositor decât ceilalți? La ce întreprindere comună cu aur ori argint?
- Când banii trebuie puși la păstrare, în siguranță.
- Vrei să spui că atunci când nu trebuie cheltuiți, ci ținuți deoparte?
- Chiar așa.